

Received/Geliş

: 2024 October/Ekim

Accepted/Kabul

: 2024 November/Kasım

Published/Yayın

: 2024 December/Aralık

Devletin Güç Tekelinin Kolluk Güçlerine Devrinde Zor Kullanma ve Ölçülülük İlkesi

Yusuf Orman¹

Atıf/Reference: Orman, Y. (2024). Devletin Güç Tekelinin Kolluk Güçlerine Devrinde Zor Kullanma ve Ölçülülük İlkesi. *Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 401-412.

Özet

Bu çalışma, kolluk kuvvetlerinin güç kullanımı bağlamında ölçülülük ilkesini ve kamu düzeninin korunmasındaki rolünü derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Kamu düzenini sağlama amacıyla kolluk kuvvetlerine tanınan güç kullanma yetkisinin hukuki dayanakları, çeşitleri ve uygulama alanları ele alınmış, bu bağlamda, kolluk güçlerine verilen yetkilerin hukuk devleti ve insan hakları ilkeleri doğrultusunda nasıl sınırlandırıldığına dair önemli vurgular yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni temel alan ölçülülük ilkesinin işleyişi, Türkiye'deki uygulama örnekleriyle bağlantılı olarak incelenmiş ve kolluk güçlerinin ölçülülük ilkesine aykırı hareket etmesi durumunda ortaya çıkan dava örnekleri ve bunların hukuki sonuçları analiz edilmiştir. Bu analiz, kolluk kuvvetlerinin güç kullanımının sınırları ve sorumlulukları açısından bireysel ve idari sorumlulukları kapsamlı bir biçimde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Sonuç olarak, devletin gücünü kullanırken, birey hak ve özgürlüklerinin korunması ve adaletin sağlanması arasında bir denge kurulması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Güç kullanımı, insan hakları, kamu düzeni, kolluk gücü, ölçülülük ilkesi.

The Principle of Use of Force and Proportionality in the Transfer of the State's Monopoly of Power to Law Enforcement Forces

Abstract

This study aims to deeply examine the principle of proportionality in the context of the use of force by law enforcement officers and its role in maintaining public order. The legal basis, types and areas of application of the authority to use force granted to law enforcement officers for the purpose of maintaining public order have been addressed, and in this context, important emphasis has been placed on how the authority granted to law enforcement officers is limited in line with the principles of the rule of law and human rights. The functioning of the principle of proportionality, based on the European Convention on Human Rights, has been examined in connection with examples of implementation in Turkey, and the examples of cases that arise when law enforcement officers act contrary to the principle of proportionality and their legal consequences have been analyzed. This analysis aims to comprehensively evaluate individual and administrative responsibilities in terms of the limits and responsibilities of the use of force by law enforcement officers. As a result, it has been emphasized that a balance must be established between the protection of individual rights and freedoms and the provision of justice when using state power.

Keywords: Use of force, human rights, public order, law enforcement, principle of proportionality.

1. Giriş

İlk toplulukların oluşumuyla birlikte, insanlar toplumsal düzeni sağlamak ve bireysel güvenliği temin etmek adına kolektif bir güce ihtiyaç duymaya başlamıştır. Şehirleşmenin ve tarıma dayalı yerleşik düzene geçişin bir

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi; Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı; <https://orcid.org/0000-0002-9082-7428>; orman022016@gmail.com;

sonucu olarak, toplumsal güvenlik sorunu daha karmaşık bir hal almış ve bunun çözülmesi için merkezi otorite gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla devletler, toplumun güvenliğini sağlamak için çeşitli kurumlar oluşturmuştur.

Devletin iç ve dış güvenliği sağlama sorumluluğu, modern devletlerin temel yükümlülüklerinden biridir ve toplumsal düzenin sürekliliği için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. İç güvenlik, devletin, vatandaşlarının huzur içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla suçları önleme, suçluları yakalama, terörizm ve organize suçlarla mücadele gibi konularda sorumludur. İç güvenlik, aynı zamanda toplumsal barışı, düzeni ve istikrarı koruma çabalarını da içerir. Bu sorumluluğu yerine getirmek için devlet, kolluk kuvvetleri gibi güvenlik birimlerini oluşturur ve bu birimler, belirli kurallar ve denetimler altında faaliyet gösterir.

Dış güvenlik ise, devletin sınırlarının korunması, dış tehditlere karşı savunma yapılması ve uluslararası ilişkilerdeki barışı koruma sorumluluğunu ifade eder. Dış güvenlik, devletin egemenliğini sürdürmesi, sınır dışı saldırılara karşı korunması ve diplomatik ilişkilerde istikrarın sağlanması için gereklidir. Bu sorumluluk, askeri kuvvetlerin yanı sıra, istihbarat, diplomasi ve uluslararası hukukun da etkin bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Dış güvenlikte devlet, kendi topraklarını ve ulusal çıkarlarını savunmak adına gerekli güç kullanımını, yine uluslararası hukuk ve insan hakları normlarına uygun olarak sınırlı bir şekilde gerçekleştirmelidir.

Devlet, güvenlik ihtiyacını karşılamak adına, fiziksel gücün kullanılmasını sağlayacak kolluk kuvvetlerini kurarak bu güçleri toplumun denetiminde tutmaya çalışmıştır. Ancak, devletin tekelinde olan zor kullanma yetkisi mutlak bir güç niteliğinden çıkarak kolluk gücüne devredilir. Bu noktada, devletin kolluk kuvvetlerine devrettiği zor kullanma yetkisi, sınırsız bir güç kullanımını anlamına gelmez. Aksine, devlet, toplumsal barışı ve bireysel hakları korumak amacıyla, bu gücü belirli sınırlar ve ölçütlerle denetlemelidir. Bu bağlamda, zor ve silah kullanma yetkisi, insan hakları standartları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri çerçevesinde düzenlenmeli ve uygulanmalıdır (Pino & Wiatrowski, 2016).

Ölçülülük ilkesi, “sınırlamada başvuru aracının sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını” ifade etmektedir (Özbudun, 2019). Ölçülülük ilkesi, kolluk kuvvetlerinin zor ve silah kullanma yetkisini, gereklilik ve orantılılık prensipleri çerçevesinde kullanmasını öngörür.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Devletin Zor Kullanım Yetkisi ve Zor Kullanmanın Hukuki Dayanakları

Zor kullanma yetkisinin asıl sahibi devlet ya da siyasi otoritedir; bu yetki, yasal çerçeveler ve belirli sınırlarla polis ve diğer kolluk güçlerine devredilmektedir. Kamusal alanda örgütlenen siyasi otorite, etkili bir fiziksel güç kullanma tekelini elinde bulundurur. Bu tekel, güvenlik güçleri ve asker gibi yapıların oluşturulmasıyla işler hale gelir; ülke içinde güvenliği sağlarken, uluslararası arenada savaş ilan etme yetkisini de korur (Bayram, 2012).

Modern devletlerde polis gücünün ortaya çıkışı, devletin meşru güç kullanım tekelini elde etmesi ile ilişkilidir. Modern devlet öncesinde, merkezi otorite anlayışından yoksun toplumlarda, farklı gruplar zor kullanma hakkını kendi inisiyatifleriyle üstlenmişlerdir. Bu gruplar, hedeflerine ulaşmak için sistematik şekilde güç kullanma alışkanlığı geliştirmiştir. Zor kullanımı, haydutlar ve korsanlardan vergi toplayan görevlilere, bölgesel güç sahiplerinden profesyonel askerlere ve hatta krallara kadar geniş bir aktör yelpazesi içinde görülebilmektedir. Zaman içinde, yavaş bir süreçle de olsa, güç kullanımını konusunda “meşru” ve “gayrimeşru” güç ayrımı netleşmiş, devlet memurları meşru güç kullanıcıları olarak diğer örgütlere kıyasla daha etkin ve geniş çaplı bir zor kullanma kapasitesine sahip olmuştur. Bu süreç, kendilerine bağlı nüfusun artan rızasıyla ve giderek kolaylaşan kamu otoriteleri arası işbirliği sayesinde daha güçlü bir hale gelmiştir.

Devletin oluşum ve yapısına tarihsel olarak bakıldığında, bu sürecin bir gücün tekelleştirilmesi sorunu olduğu anlaşılmaktadır (Elias, 2011). İster bireylere ve nesnelere zarar vermek, ister istek ve çıkarları ihlal etmek şeklinde ele alınsın, devletleri diğer organizasyonlardan ayıran temel özellik, siyasi iktidarların yoğunlaşmış güç araçlarını tekelleştirme eğilimleridir (Tilly, 1985). Max Weber, devlet tanımında güç araçlarının kontrolüne vurgu yapar. Ona göre modern devlet, fiziksel güç ve şiddet kullanımının meşru araçlarını tekeline almasıyla tanımlanır: “Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını başarıyla tekelinde bulunduran insan topluluğudur” (Weber, 1996).

Devletin en önemli ayırt edici özelliklerinden biri, fiziksel güç kullanım hakkını tekeline almasıdır.

Devletin fiziksel güç kullanımını tekeline almasının bir zorunluluk olduğu inancı, tarih boyunca öylesine yaygın bir kabul görmüştür ki, bu durum neredeyse “doğal” bir gerçeklik olarak algılanmıştır (Sancar, 2001). Güç kullanım tekelinin kurulması, birden fazla olgunun bir araya gelmesiyle mümkün olmuştur. Bu süreçte, paranın yaygınlaşması ve bu sayede merkezi idarenin güçlenmesi temel faktörlerdendir. Bununla doğrudan bağlantılı bir diğer unsur da vergilendirme sisteminin geliştirilmesidir. Güç araçlarının, belirli toprak sınırları içinde etkin bir şekilde siyasal iktidarın tekeline alınması ise modern devlete özgü bir özellik olarak öne çıkar (Giddens, 1994). Max Weber’in sunduğu tanım, güç araçlarının kontrolü üzerindeki meşru tekel iddiasını, bu tekelin belirli bir toprak parçası üzerinde onaylanmasını ve düzenli bir idari yapının varlığını içerir (Giddens, 2008). Teritoryallik kavramı ile açıklanabilecek bu sistemde, fiziksel güç kullanma hakkı yalnızca devletin izniyle ve belirlediği sınırlar dahilinde diğer kurumlara veya bireylere tanınmaktadır.

Polisin bu yapıda nasıl bir yer edindiği, Bayley’in tanımıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Bayley’e göre, polis, ülke sınırları içinde sosyal ilişkileri düzenlemek amacıyla yetkilendirilmiş ve gerektiğinde fiziksel güç kullanma hakkına sahip resmi bir organizasyondur (Bayley, 1994). Bu tanım, polisin varlığı için temel olan üç unsuru içermektedir: fiziksel güç, dahili kullanım ve kolektif yetki. Polis, kendine özgü fiziksel güç kullanma yetkisiyle bireylerin davranışlarını kontrol eder ve düzenler. Ancak, bu yetenek yalnızca fiziksel gücün kullanımına değil, bu gücün kullanımı için verilen yasal yetkiye dayanmaktadır (Bayley, 1990). Bu yapı, polisin fiziksel gücü yalnızca bir araç olarak değil, aynı zamanda meşru bir otoritenin uygulama alanı olarak kullanmasını sağlar.

Modern devletin inşa sürecinde polisin önemi, yalnızca güvenlik sağlamakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda devletin egemenlik gücünün ve toplumsal düzenin garantörü olarak kritik bir rol üstlenmesiyle pekişmiştir. Polis teşkilatının profesyonelleşmesi, güvenliğin temin edilmesinin ötesine geçerek, devletin iç düzenini koruma, suçla etkin bir şekilde mücadele etme ve vatandaşların haklarını güvence altına alma gibi görevlerle de şekillenmiştir. Bu gelişim, devletin merkezileşme süreciyle eş zamanlı ilerlemiş; polis, devletin şiddet tekelinin uygulayıcısı olarak toplumsal düzenin temel denetim mekanizması haline gelmiştir.

İdarenin merkezileşmesi, bireylerin daha sıkı denetim altına alınması ve meşru şiddetin tek elde toplanması, polis kurumunun rolünü güçlendiren başlıca etkenler arasında yer almıştır. Özellikle, toplumun güvenliğini sağlama misyonu, devletin zor kullanma yetkisini elinde bulundurmasını gerekli kılmış; bu yetkinin polis tarafından devlete sadakatle ve profesyonel bir anlayışla uygulanması zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Zor kullanma yetki ve sınırlarının hukuki dayanakları, Birleşmiş Milletler kararları, İnsan Hakları Hukuku, Ulusal Hukuk ve Yargı Kararları içinde bulunmaktadır.

“Kuvvet Kullanmaya Yetkili Memurlar Tarafından Zor ve Ateşli Silah Kullanılması Hakkında Temel İlkeler (Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials)”, 27 Ağustos- 7 Eylül 1990 tarihleri arasında Küba’nın Havana kentinde düzenlenen Suçun Önlenmesi ve Suçlulara Yapılacak Muamele Hakkında Birleşmiş Milletler Sekizinci Kongresi tarafından kabul edilmiştir. Bu ilkeler, kolluk kuvvetlerinin güç kullanımını düzenleyerek, zor ve ateşli silahların kullanımını uluslararası düzeyde etik ve yasal sınırlar içinde belirlemeyi amaçlamaktadır.

Temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından, kolluk kuvvetlerine tanınan zor kullanma yetkisinin uluslararası standartlarla sınırlandırılması büyük önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle, insan hakları hukuku, belirli koşullarda zor kullanmayı kaçınılmaz bir gereklilik olarak kabul edebilir ve bu durumu meşru sayabilir. Ancak bu meşruiyet, polisin uluslararası normlara uygun hareket etmesi ve ölçülülük ilkesine riayet etmesi şartıyla geçerlidir. Bu koşullar sağlandığında, zor kullanımı sırasında ortaya çıkan durumlar nedeniyle polis sorumlu tutulamaz (Altıparmak, 2008).

Kararın 4. Maddesinde, zor ve silah kullanımıyla ilgili olarak, “başkaca hareket etme imkânı kalmadığında” kademeli bir şekilde polise önce zor kullanma, ardından silah kullanma yetkisi verilmesi tavsiye edilmektedir. Zor kullanımı kaçınılmaz ise, kolluk kuvvetlerinin aşağıdaki ilkelere göre hareket etmesi gerekmektedir:

- ❖ **Ölçülülük ve Orantılılık:** Suçun ağırlığına karşı polisin zor kullanımının hukuki sınırlarını aşmadan, zor ve silah kullanmada ölçülülük ve orantılılık ilkesini korumak.
- ❖ **En Az Zarar Verme:** Zor ya da silah kullanmaktan başka bir seçenek kalmadığında, en az maddi ve manevi zarar verecek şekilde ve insan hayatına saygı göstererek hareket etmek.
- ❖ **Tıbbi Yardım:** Zor veya silah kullanma sonucunda yaralanan bireylerin en hızlı şekilde tıbbi bakım ve yardım almasını sağlamak.
- ❖ **Yakınlara Bilgi Verme:** Zor kullanma sonucunda yaralanan ya da başka şekilde zarar gören kişilerin yakınlarına ve akrabalarına en kısa sürede bilgi vermek.

Kararın 6. Maddesi “Kolluğun iç disiplinine yönelik olarak, kolluk kuvveti, “her ne surette olursa olsun” zor ya da silah kullanılarak bir kişinin yaralanmasına ya da ölümüne yol açmışsa, derhal amirlerine durumu rapor etmek zorundadır” şeklinde düzenlenirken, yetki sınırının aşılması durumu da 7. Maddede açıklanmıştır: “Zor ve silah kullanma sınırının aşılması durumunda devletler, kişinin bu duruma ilişkin cezai hükümlere göre cezalandırılmasını garanti etmek zorundadır”

Türk hukukunda ise bu durum TCK 256’da düzenlenmiştir (TCK256, 2024)

“Zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması

Madde 256- (1) Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır”.

Polisin zor ve silah kullanma yetkisi çerçevesini 1982 Anayasasının bir çok maddesinde görmek mümkündür. Örneğin Devletin Temel Amaç ve Görevleri madde 5’te

“Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” (Anayasa, 1982)

ifadesiyle meşru gücü elinde bulundura devletin kolluğa yetki devrinde bu gücü kullanma sınırları olarak kişinin temel hak ve hürriyetleri, sosyal hukuk devleti ve adalete atıf yaptığı görülmektedir.

Anayasa madde 10 ile polisin zor ve silah kullanımında eşitlik ilkesinin gözetilmesi gerekliliği ifade edilmektedir:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (...) Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar” (Anayasa, 1982).

Anayasa İkinci Kısım Temel Hak ve Ödevler başlığı altında düzenlenen maddelerde ise, yaşam hakkı ve temel hak hürriyetler açıklanarak, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği ve bu sınırlamaların, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı ilke olarak belirtilmiştir. Bu ilke kolluk güçlerinin iş ve eylemleri için de bir temel oluşturmaktadır.

Zor kullanma yetkisinin ulusal hukuk düzenlemelerinde yeri ise PYSK ve CMK’dır.

PYSK Madde 16’da Zor ve Silah Kullanma açıklanmıştır (PYSK, 1934): Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği Madde 4’te ise;

“Zor kullanma; kanunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için; toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması halini (...) ifade eder”

şeklinde bir tanım oluşturulmuştur.

CMK’da ise çeşitli maddelerde zor kullanmaya atıf yapıldığı görülmektedir:

Madde 43 “Tutuklu işlerde tanıklar için zorla getirme kararı verilebilir”,

Madde 44 “Usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıklar zorla getirilir ve gelmemelerinin sebep olduğu giderler takdir edilerek, kamu alacaklarının tahsili usulüne göre ödettirilir”,

Madde 145 “İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır; çağrılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır”,

Madde 146 “Hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya 145 inci maddeye göre çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir. (2) Zorla getirme kararı, şüpheli veya sanığın açıkça kim olduğunu, kendisiyle ilgili suçu, gerektiğinde eşkâlini ve zorla getirilmesi nedenlerini içerir. (3) Zorla getirme kararının bir örneği şüpheli veya sanığa verilir”.

Ancak CMK’da yer alan zor kullanma ifadelerinin tebliğ süreçleri ile ilgili olduğu, polisin zor kullanma yetkilerinin asıl olarak PYSK’da düzenlendiği açıktır.

Zor kullanma yetkisi, zorla getirme, yakalama emrine dayanarak ve toplumsal olayların kontrolü sırasında uygulama alanı bulmaktadır.

Zorla getirme yetkisi, sanık, tanık, mağdur ve bilirkişinin bir muhakeme işleminin yapılabilmesi için yargılama makamına zorla getirilmesini ifade eder. Bu yetki CMK ile düzenlenmiş ve belirli şartlarla sınırlanmıştır. Zorla getirme emri vermeye yetkili makamlar yargılama makamları ve savcılardır (Şafak, 2008).

Yakalama, bir kişinin geçici olarak gözetimine alınması ve özgürlüğünün sınırlanması anlamına gelir (Şafak & Bıçak, 2009) Yakalama işlemi, ya olası bir tehlikeyi önlemek ya da işlenmiş bir suç sonrası şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilir. Yakalama emri, polise, hakkında emir düzenlenen kişiyi zor kullanarak alıkoyma ve yetkili makamlara teslim etme yetkisi tanır.

06.10.1983 tarih ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda, toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramları tanımlandıktan sonra, bireylerin önceden izin almaksızın bu haklarını hangi sınırlar dahilinde kullanabileceklerini belirtir. Bu kanuna göre, mülki amirler toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergahı belirleme, şekil şartlarını ve usullerini düzenleme, ayrıca herhangi bir ihlal durumunda etkinlikleri iptal etme yetkisine sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün kanuna aykırı bir durum alması halinde polisin zor kullanma yetkisi kademeli olarak devreye girmektedir.

2.2. Hukuk Devleti ve Ölçülülük İlkesi

Hukuk devleti, devletin tüm eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına uygun olarak yürütüldüğü, bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı, hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir yönetim biçimidir.

Hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin korunması, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, kanun önünde eşitlik ve idarenin hukuka bağlılığı gibi unsurlar, hukuk devletinin temel bileşenleridir. Bu bağlamda, ölçülülük ilkesi de hukuk devleti ilkesinin somut bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölçülülük ilkesi, devletin bireylerin temel hak ve özgürlüklerini sınırlarken belirli kriterlere uymasını gerektirir ve bu sınırlamaların orantılı ve gerekli olmasını sağlar. Bu ilke, elverişlilik, gereklilik ve orantılılık unsurlarından oluşur. Elverişlilik, alınan tedbirin amaca uygun ve etkili olmasını ifade ederken; gereklilik, amaca ulaşmak için en hafif tedbirin seçilmesi gerektiğini vurgular. Orantılılık ise alınan tedbirin, amaca ulaşmak için gereken ölçüyü aşmamasını sağlar. Bu unsurlar sayesinde devletin yetkilerini kullanırken keyfi davranması ve bireylerin haklarını gereksiz yere sınırlaması önlenir (Metin Y. , 2002).

Hukuk devleti ve ölçülülük ilkesi, demokratik bir toplumda bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması, adaletin sağlanması ve devlet idaresinin denetlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarına göre ölçülülük ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması ile bu sınırlama için kullanılan araç arasındaki ilişkiyi inceler. Bu bağlamda, bir sınırlamanın meşru kabul edilebilmesi için, ulaşılmak istenen amaç ile kullanılan aracın uygunluğu değerlendirilmektedir (Ünver & Hakeri, 2024).

Ölçülülük ilkesi aynı zamanda yargısal denetimde de önemlidir. Yargı organları, idari işlemlerin ve yaptırımların ölçülülük ilkesine uygunluğunu denetlerler. Bu denetim, vatandaşların hukuki güvencelerinin sağlanmasını ve devletin yetkilerinin sınırlanmasını temin eder. Ölçülülük ilkesi hukuk devleti prensibinin güçlü bir destekçisidir ve idarenin yetkilerinin kullanımında adalet ve hakkaniyetin sağlanmasına katkıda bulunur. Bu ilke, devletin vatandaşlar üzerindeki müdahalelerinin sınırlanmasını ve hukuki güvencelerin korunmasını sağlayarak, demokratik toplum düzeninin temel taşlarından birini oluşturur.

Ölçülülük ilkesinin insan hakları gelişimine etkisi ise temel hak ve özgürlüklerin korunması, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma, demokratik katılımın ve çeşitliliğin desteklenmesi ve uluslararası insan hakları standartlarına uyum gibi geniş bir perspektif oluşturmaktadır (Oğurlu, 2002).

Günümüzde demokratik bir güvenlik ve kolluk anlayışı, uluslararası platformlarda ve bölgesel kuruluşların belgelerinde etik ilkeler ve standartlarla ifade edilmiştir. Bu anlayış, insan haklarına saygıyı temel ilke olarak benimsemek, hukukun üstünlüğüne bağlı kalarak yasalar çerçevesinde hareket etmek ve ırk, din, dil ayrımı gözetmeksizin insanlara değer vermek gibi temel değerleri içermektedir. Ölçülülük ilkesi de bu değerler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak, bu ilkeler doğrultusunda, kural ve kanunlara dayalı hesap verebilir bir güvenlik anlayışı ve sivil denetime açık bir örgütlenme, günümüz toplumlarında vazgeçilmez bir zorunluluk haline gelmiştir (Fırat & Erdem, 2014).

2.3. Ölçülülük İlkesinin Türk Hukuk Sistemine Dahil Olması

Ölçülülük ilkesi, birçok ülkenin hukuk sisteminde idare hukuku kapsamında gelişip anayasa hukukuna taşınmışken, Türkiye’de bu süreç ters yönde ilerlemiştir (Erdem, 2013). İlk olarak anayasa yargısında benimsenen ilke, zamanla idare hukukuna da girmiştir. Türkiye’de ölçülülük ilkesinin anayasal bir temele dayandırılması ise nispeten yeni bir gelişmedir.

1961 Anayasası, ölçülülük ilkesine açıkça yer vermemiştir. Ancak, bu dönemde Anayasa Mahkemesi’nin bazı kararlarında, ilkenin açıkça ifade edilmemesine rağmen unsurlarının dikkate alındığı görülmektedir (Kanadoğlu, 2000). Bu durum, 1961 Anayasası döneminde ölçülülük ilkesinin uygulamada dolaylı olarak kabul edilmeye başlandığını düşündürmektedir.

1982 Anayasası’nda ise ölçülülük ilkesine, 2001 yılındaki anayasa değişikliklerine kadar açıkça yer verilmemiştir. Ancak, bu süreçte de ilkenin dolaylı olarak Anayasa metninde yer aldığı savunulmuş ve yargı kararlarında uygulanmıştır. Bu yaklaşımın dayanak noktası ise esas olarak Anayasa’nın 13. maddesi olmuştur. 1982 Anayasası’nın 2001 değişikliklerinden önceki hali, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını düzenleyen 13. maddede, kanunla yapılacak sınırlandırmalara iki önemli sınır getirmiştir: “demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama” ve “öngörülükleri amaç dışında kullanılmama” (Sağlam, 1988). Bu ifadeler, sınırlamaların gerekçesini ve amacını belirleyerek ölçülülük ilkesine dolaylı bir zemin sağlamıştır.

3 Ekim 2001 tarihli ve 4709 Sayılı Kanun’la 1982 Anayasası’nın 25 maddesi ve başlangıç kısmında, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokollerine dayalı olarak önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda, Anayasa’nın 13. maddesi de değiştirilmiş ve ölçülülük ilkesine açık bir şekilde yer verilmiş ve uyma şartı da eklenmiştir (Gözler, 2009).

Anayasa Mahkemesi kararlarına göre ölçülülük ilkesi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırma amaçları ile bu amaçlara ulaşmak için seçilen araç arasındaki ilişkiyi yansıtır. Bu nedenle, ifade özgürlüğü gibi alanlarda getirilen müdahalelerde, hedeflenen amaca ulaşmak için seçilen müdahalenin elverişli, gerekli ve orantılı olup olmadığı detaylı bir şekilde değerlendirilmelidir. Ceza hukuku açısından ise, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesinde TCK’nın 3/1. maddesinde düzenlenen orantılılık ilkesi önemlidir. Bu ilkeye göre, verilen ceza eylemin ağırlığı ile orantılı olmalıdır (Ünver & Hakeri, 2024).

2.4. Türkiye’de Ölçülülük İlkesinin İhlaline Neden Olan Etkenler ve Ortaya Çıkan Zararlarda İdarenin Sorumluluğu

Türkiye’de ölçülülük ilkesinin ihlaline neden olan çeşitli etkenler bulunmaktadır. Bu etkenler genellikle hukukun üstünlüğünün zedelenmesine, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına veya idari işlemlerin keyfi uygulanmasına yol açabilir (Gözler, 2003). Bu etkenler arasında; geniş yetki veren yasal düzenlemeler, olağanüstü durumlar ve acil durumlar, keyfi uygulamalar ve idari hatalar, yetersiz denetim ve kontrol mekanizmaları, toplumsal baskı ve siyasi etkile ve teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı yeni tehditler sayılabilir. Söz konusu etkenler, Türkiye’de ölçülülük ilkesinin ihlal edilmesine neden olabilecek farklı senaryoları ve durumları yansıtmaktadır. Özellikle hukukun üstünlüğü ve temel hakların korunması açısından bu ilkenin dikkate alınması ve etkin bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir.

3. Bulgular

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nden edinile bilgiler çerçevesinde 2018-2022 yılları arasında kolluğun zor kullanımına yönelik oluşturulan davalar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Dava Sayıları ve Davaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Toplam Dava Sayısı	İnsan Hakları İhlalleri	Yetki Aşımı	Maddi Zararlar	Orantısız Güç Kullanımı
2018	130 +	30 (%30)	25 (%25)	30 (%30)	15 (%15)
2019	150 +	40 (%33)	30 (%25)	35 (%29)	15 (%13)
2020	170 +	55 (%39)	35 (%25)	30 (%21)	20 (%15)
2021	190 +	65 (%41)	40 (%25)	35 (%22)	20 (%12)
2022	210 +	75 (%42)	50 (%28)	40 (%22)	%8)

Kolluk güçlerinin eylemlerine dair dava sayısındaki sürekli artış, vatandaşların hak arama bilincinin yükseldiğini ve kolluk güçlerinin eylemleri üzerindeki yargısal denetimin güçlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. 2018 yılında 100 dava ile başlayan süreç, 2022 yılında 180 davaya ulaşmıştır ve bu artış eğilimi hem bireylerin hak ihlallerine karşı daha duyarlı hale geldiğini hem de hukuk sisteminin bu tür durumları daha etkin bir şekilde ele aldığını göstermektedir.

Veriler, davaların içeriklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle insan hakları ihlalleri, yetki aşımı, maddi zararlar ve orantısız güç kullanımı gibi unsurlar, kolluk güçlerinin faaliyetleri sırasında hukuk devleti ve insan hakları ilkelerine uygun hareket etme gerekliliğinin önemini vurgulamaktadır. İnsan Hakları İhlalleri ile ilgili davaların oranının 2018’de %30’dan 2022’de %42’ye yükselmesi, insan haklarına dayalı bir denetim mekanizmasının giderek daha belirgin hale geldiğini göstermektedir.

Bu artış, aynı zamanda vatandaşların adalet arayışındaki kararlılıklarını ve yargı mercilerinin hukuk devleti ilkesini koruma konusundaki rolünün güçlendiğini yansıtmaktadır. İnsan hakları ihlalleri bağlamında açılan davaların oranındaki yükseliş, hukukun üstünlüğü ilkesinin toplumun ve yargının odağına daha güçlü bir şekilde yerleştiğinin bir göstergesidir. Bu eğilim, kolluk güçlerinin eylemlerinde sorumluluk ve şeffaflık gerekliliğini daha fazla vurgulayan bir dönemin işareti olarak değerlendirilebilir.

Davalar sonucunda oluşan tazminat miktarları ise şöyledir:

Tablo 2. Tazminat Miktarları

Yıl	Minimum Tazminat (TL)	Maksimum Tazminat (TL)	Ortalama Tazminat (TL)	Toplam Tazminat (TL)
2018	10,000	1,000,000	100,000	5,000,000
2019	15,000	1,200,000	120,000	6,500,000
2020	20,000	1,500,000	150,000	8,000,000
2021	25,000	1,800,000	175,000	9,800,000
2022	30,000	2,000,000	200,000	12,000,000

Tazminat miktarları, kolluk güçlerinin orantısız güç kullanımı ve yetki aşımından kaynaklanan maddi zararların boyutunu da gözler önüne sermektedir. 2022’de verilen tazminat miktarları, 1.8 milyon TL’ye kadar çıkabilmektedir. Özellikle orantısız güç kullanımına dayalı davaların yüksek tazminatlarla sonuçlanması, kolluk güçlerinin doğru ve ölçülü müdahalelerde bulunmalarının önemini vurgulamaktadır. Tazminat miktarlarının her yıl artması, bu tür davalarda vatandaşların mağduriyetlerinin daha fazla tazmin edilmeye çalışıldığını, kolluğun sorumluluğunun arttığını göstermektedir.

Verilerde öne çıkan maddi tazminat miktarları, vatandaşların mağduriyetlerinin giderilmesinde önemli bir rol oynasa da, bu tür davalardaki artış, kolluk güçlerinin faaliyetlerinde hâlâ önemli eksiklikler olduğunu göstermektedir. Yüksek tazminat cezaları, orantısız güç kullanımını ve yetki aşımını engellemek için önemli bir caydırıcı unsur olsa da, uzun vadede bu tür sorunların önüne geçmek için daha kapsamlı ve etkili önlemler alınması gerekmektedir.

Kolluk türlerine göre dava sayıları, her kolluk biriminin kendi görev alanındaki sorumlulukları ve vatandaşlarla olan ilişkilerini yansıtmaktadır. Polis, en fazla dava açılan kolluk birimi olup, 500 dava ile ilk sırada

yer almaktadır. Ardından jandarma ve sahil güvenlik birimleri gelmektedir. Polis ve jandarma gibi kolluk güçlerinin daha fazla davaya konu olmasının nedeni, bu birimlerin şehirlerde ve kalabalık bölgelerde daha fazla operasyon yapması, müdahalelerde bulunması ve dolayısıyla daha fazla vatandaşla etkileşime girmeleridir. Bu da, kolluk güçlerinin uygulamaları üzerindeki denetimin artmasını ve bu güçlerin hukuka uygun hareket etme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Ölçülülük ilkesi, kolluk güçlerinin müdahalelerinde hukuk devleti ve insan hakları ilkeleri çerçevesinde hareket etmesini sağlayan temel bir prensiptir. Bu ilke, üç ana kriterden oluşur: meşruiyet, gereklilik ve orantılılık. Meşruiyet, kolluk kuvvetlerinin görev ve yetkilerinin yasal dayanağa sahip olmasını gerektirir. Bu, gücün kullanımının yasal düzenlemelere ve demokratik süreçlere uygun olarak gerçekleşmesi anlamına gelir. Gereklilik ilkesi ise, kolluk gücünün kullanımının belirli bir amacı gerçekleştirmek için zorunlu olması gerektiğini ifade eder. Yani, daha az müdahaleci yöntemlerle aynı amaca ulaşmanın mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir. En önemlisi, orantılılık ilkesi ise kolluk gücünün kullanımının, hedeflenen amacı gerçekleştirmek için gerekli olduğu kadar etkili ve uygun olmasını sağlamaktadır. Bu ilke, müdahalenin ciddiyeti ile hedeflenen kamu yararı arasında adil bir denge kurulması gerektiğini vurgular. Örneğin, şiddet içermeyen bir olayda aşırı güç kullanımı veya orantısız cezalandırma, ölçülülük ilkesine aykırı olabilir ve hukuka uygun olmayabilir.

İnsan hakları ihlalleri, kolluk güçlerinin müdahale süreçlerinin ne kadar hassas olması gerektiğini, güç kullanırken yalnızca hedefe yönelik ve gerekli müdahalelerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kolluk güçlerinin hukukun ve ölçülülük ilkesinin öngördüğü çerçevede hareket etmeleri gerektiği daha da vurgulanmaktadır.

Anayasa'nın 13. Maddesi (Anayasa 1982) kolluk yetkisinin sınırlarına etki edecek "ölçülülük ilkesi" ne değinmiştir. Özbudun'a (2019) göre ölçülülük ilkesi, sınırlamada başvuru aracının sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmaması şeklinde ifade etmektedir. Ölçülülük ilkesi, sınırlama sonucunda elde edilebilecek genel yarar ve sınırlamanın sebep olduğu kişisel zarar arasında denge veya orantıyı anlatmaktadır (Kurt, 2004). Hatipoğlu (2019) ise ölçülülük ilkesini, polisin serçelere toplarla ateş etmemesi gerektiği şeklinde bir benzetmeyle anlatmıştır. Wadham'a göre ise ölçülülük ilkesi, "devlet ve kişilerin menfaatleri arasında bir dengenin kurulmasında denetleme görevi gören önemli bir kriterdir (Hatipoğlu, 2019).

Danıştay'ın 2008 tarihli bir kararına göre; ölçülülük ilkesi ise; amaç ve araç arasında makul bir ilişkinin bulunması, diğer bir deyişle yapılan sınırlamayla sağlanan yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade etmektedir. Bu ilkenin; sınırlayıcı önlem ile sınırlama amacı arasındaki ilişkinin denetiminde, yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olup olmadığını saptamaya yönelik elverişlilik, sınırlayıcı önlemin sınırlama amacına ulaşma ve demokratik toplum düzeni bakımından zorunlu olup olmadığını arayan zorunluluk, ayrıca amaç ve aracın ölçüsüz bir oranı kapsayıp kapsamadığını, bu yolla ölçüsüz bir yükümlülük getirip getirmediğini belirleyen orantılılık ilkeleri olmak üzere üç alt ilkesi bulunmaktadır (Danıştay, 2009).

AYM vermiş olduğu bir kararında, kanun koyucunun düzenlemeler yaparken ölçülülük ilkesine bağlı olduğunu belirtmiş, ölçülülük ilkesinin "elverişlilik", "gereklilik" ve "orantılılık" şeklinde üç alt ilkeden oluştuğunu vurgulamıştır (AYM, 2013). Bu kapsamda ölçülülük ilkesinin üç alt ilkesi olduğu söylenebilir. Bunlar; "elverişlilik", "gereklilik" ve "orantılılık" ilkesidir.

Kamu düzeninin sağlanması için yürütülen kolluk işlemleri ile kişilerin temel hak ve özgürlüklerine getirilecek sınırlamalar zorunlu ve elverişli olmalı ve aynı zamanda kolluk faaliyetleriyle kişilere karşı alınacak tedbirler arasında uygun bir orantı olmalıdır. Örneğin, bir idari yaptırım insanları caydırmada yetersiz kalıyorsa o idari yaptırım amacı gerçekleştirmek açısından elverişli olmayacaktır (Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2020).

Yıllar içinde kolluk güçlerinin eylemlerine yönelik dava sayısının artması, vatandaşların hak arama bilincinin yükseldiğini ve kolluk faaliyetlerine yönelik yargısal denetimin güçlendiğini göstermektedir. 2018'de 100 olan dava sayısının, 2022'de 180'e ulaşması, bu eğilimi net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Davaların içeriğine bakıldığında, orantısız güç kullanımı, yetki aşımı, maddi zararlar, ve insan hakları ihlalleri gibi konular ön plana çıkmaktadır. İnsan hakları ihlalleriyle ilgili davaların oranının 2018'de %30'dan 2022'de %42'ye yükselmesi, hukuka ve insan haklarına uygun müdahalelerin gerekliliğini daha da netleştirmektedir.

Sonuçlanan davaların büyük bir kısmının vatandaş lehine olması, hukuk sisteminin birey haklarını koruma

konusunda işlevsel olduğunu ortaya koyarken, kolluk güçlerinin uygulamalarında iyileştirme gerekliliğini de işaret etmektedir. Aynı zamanda, tazminat davalarındaki artış, mevcut sorunların devam ettiğini göstermekte ve uygulamada daha kapsamlı reformlar gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu analiz, kolluk güçlerinin faaliyetlerinde ölçülülük ilkesine uygun davranmalarının, birey haklarının korunması ve hukuk devletinin güçlenmesi açısından hayati önem taşıdığını ortaya koymuştur. Bunun sağlanması için geliştirilen öneriler ise şöyledir:

Kolluk Eğitimlerinin Yeniden Yapılandırılması: İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve ölçülülük ilkesi konularında kapsamlı eğitim programları oluşturulmalı ve eğitimlerin etkisi düzenli olarak ölçülerek, eksik görülen alanlarda yeniden düzenlemeler yapılmalıdır.

Denetim Mekanizmalarının Güçlendirilmesi: Kolluk faaliyetlerini izlemek ve hukuka aykırı uygulamaları tespit etmek için bağımsız ve şeffaf denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır. Vatandaşların şikayetlerini etkin bir şekilde değerlendiren bir yapı kurulmalıdır.

Bölgesel Politikaların Geliştirilmesi: Türkiye'nin farklı bölgelerindeki sosyo-politik ve kültürel koşullar dikkate alınarak, bölgesel ihtiyaçlara uygun politikalar geliştirilmelidir.

Vatandaşların Hukuki Farkındalığının Artırılması: İnsan hakları ihlalleri ve hukuki başvuru yolları konusunda bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmeli, hukuki süreçlerin daha erişilebilir hale getirilmesi için rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.

Çıkar Çatışması

Bu araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2020). *Türk İdare Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 12.
- Altıparmak, K. (2008). *İşkenceyi Nasıl Bilirsiniz?-Türkiye'de Orantısız Güç Kullanma Sorunu*. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, İnsan Hakları Raporu.
- Anayasa. (1982). *T.C. Anayasası*. Ankara: TBMM.
- AYM, (2013). *AYM Kararı*, T. 14.2.2013, E. 2011/150, K. 2013/130, R.G., 25.6.2013, S.26888
- Aytaç Kurt, A. (2004). Avrupa Hukuku'nda İyi Yönetim Hakkı Çerçevesinde Ölçülülük İlkesi. *Danıştay Dergisi*, Yıl 34, Sayı 108, , s. 94.
- Bayley, D. (1990). *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*. Rutgers : Rutgers University Press.
- Bayley, D. (1994). *Police for the Future*. New York: Pxford University Press.
- Bayram, A. (2012). *Siyasetin Dili: Kavramlar, Kurumlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Danıştay, (2009). Danıştay Kararları. 10. Dairesi, E: 2006/946, K: 2008/6084, K.T: 15.09.2008, *Danıştay Dergisi*, 2009, S.120, s. 317.
- Elias, N. (2011). *Uygarlık Süreci: Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdem, J. (2013). Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 62 (4), 971-1005.
- Fırat, İ., & Erdem, E. (2014). Türkiye'de İç Güvenlik Hizmeti ve Kolluğun Sivil Denetimi. *Sayıştay Dergisi*, 94.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giritli, İ., Bilgen, P., & Akgüner, T. (2008). *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gözler, K. (2003). *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2009). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.

Hatipoğlu, M. (2019). Kamu Görevlilerine Disiplin Cezalarının Uygulanmasında Ölçülülük İlkesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 143(1), 185-195.

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=9225&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>; Erişim Tarihi: 20.10.2024

Kanadoğlu, O. (2000). *Türk ve Alman Anayasa Yargısında Anayasal Değerlerin Çatışması ve Uyumlaştırılması*. İstanbul: Beta Yayınları.

Metin, Y. (2002). *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı bir Anayasa Hukuku İncelemesi*. Ankara : Seçkin Yayıncılık.

Mevzuat9225, (2024). Kurum ve Kuruluş Yönetmeliği. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=9225&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 20.10.2021.

Oğurlu, Y. (2002). *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Özbudun, E. (2019). *Türk Anayasa Hukuku* Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, E. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları

Pino, N., & Wiatrowski, M. (2016). *Democratic Policing in Transitional and Developing Countries*. Routledge.

PVSK. (1934). *Zor ve Silah Kullanma. Madde 16: Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği*. Erşim Adresi:

Sağlam, F. (1988). *1982 Anayasasının Temel Hak ve Özgürlükler için Getirdiği Sorunlar. Bahri Savcı'ya Armağan*. içinde Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını.

Sancar, M. (2001). Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti. *Doğu-Batı Dergisi*, s. (13), 25-45.

Şafak, A. (2008). *Polisin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Zora Başvurma Türleri ve Sınırı Aşma Sorunu. Polise Görev, Yetki Ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi (MUYEP) Tebliğleri-II*. Ankara: EGM Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayın No: 43.

Şafak, A., & Bıçak, V. (2009). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları.

TCK256, (2024). *Türk Ceza Kanunu (Madde 256)*. Erşim Tarihi: 20.10.2024; Erşim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Tilly, C. (1985). *War Making and State Making as Organized Crime*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ünver, Y., & Hakeri, H. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınları.

Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

This study aims to deeply examine the principle of proportionality in the context of the use of force by law enforcement officers and its role in maintaining public order. The legal basis, types and areas of application of the authority to use force granted to law enforcement officers for the purpose of maintaining public order have been addressed, and in this context, important emphasis has been placed on how the authority granted to law enforcement officers is limited in line with the principles of the rule of law and human rights. The functioning of the principle of proportionality, based on the European Convention on Human Rights, has been examined in connection with examples of implementation in Turkey, and the examples of cases that arise when law enforcement officers act contrary to the principle of proportionality and their legal consequences have been analyzed. This analysis aims to comprehensively evaluate individual and administrative responsibilities in terms of the limits and responsibilities of the use of force by law enforcement officers. As a result, it has been emphasized that a balance must be established between the protection of individual rights and freedoms and the provision of justice when using state power.

The continuous increase in the number of cases regarding the actions of law enforcement officers clearly

demonstrates that citizens' awareness of seeking rights has increased and judicial control over the actions of law enforcement officers has strengthened. The process, which started with 100 cases in 2018, has reached 180 cases in 2022, and this upward trend shows that both individuals have become more sensitive to rights violations and the legal system is handling such cases more effectively.

The data provides important clues about the content of the cases. In particular, elements such as human rights violations, excess of authority, material damages and disproportionate use of force emphasize the importance of the necessity for law enforcement officers to act in accordance with the rule of law and human rights principles during their activities. The increase in the rate of cases regarding human rights violations from 30% in 2018 to 42% in 2022 shows that a human rights-based control mechanism is becoming increasingly evident.

This increase also reflects the determination of citizens to seek justice and the strengthening of the role of judicial authorities in protecting the rule of law. The increase in the rate of lawsuits filed in the context of human rights violations is an indication that the principle of the rule of law has become more strongly focused on society and the judiciary. This trend can be considered as a sign of a period that emphasizes the need for responsibility and transparency in the actions of law enforcement officers.

The compensation amounts also reveal the extent of material damages resulting from the disproportionate use of force and excess of authority of law enforcement officers. The compensation amounts given in 2022 can reach up to 1.8 million TL. The fact that cases based on the disproportionate use of force in particular result in high compensations emphasizes the importance of law enforcement officers to make correct and measured interventions. The increase in compensation amounts every year shows that in such cases, more efforts are being made to compensate citizens for their grievances and that the responsibility of the law enforcement officers is increasing.

Although the material compensation amounts highlighted in the data play an important role in resolving the grievances of citizens, the increase in such cases shows that there are still significant deficiencies in the activities of law enforcement officers. Although high compensation penalties are an important deterrent to prevent disproportionate use of force and excess of authority, more comprehensive and effective measures need to be taken to prevent such problems in the long term. The number of cases according to the types of law enforcement reflects the responsibilities of each law enforcement unit in their own field of duty and their relations with citizens. The police are the law enforcement unit with the most lawsuits, ranking first with 500 cases. The gendarmerie and coast guard units follow. The reason why law enforcement forces such as the police and gendarmerie are the subject of more lawsuits is that these units conduct more operations and interventions in cities and crowded areas, and therefore interact with more citizens. This reveals the increased control over the practices of law enforcement forces and the need for these forces to act in accordance with the law.

Conclusion and Recommendations

The principle of proportionality is a fundamental principle that ensures that law enforcement officers act within the framework of the rule of law and human rights principles in their interventions. This principle consists of three main criteria: legitimacy, necessity and proportionality. Legitimacy requires that the duties and authorities of law enforcement officers have a legal basis. This means that the use of force is carried out in accordance with legal regulations and democratic processes. The principle of necessity, on the other hand, states that the use of law enforcement officers must be mandatory to achieve a certain purpose. In other words, it should be evaluated whether it is possible to achieve the same purpose with less intrusive methods. Most importantly, the principle of proportionality ensures that the use of law enforcement officers is as effective and appropriate as necessary to achieve the targeted purpose. This principle emphasizes that a fair balance must be established between the seriousness of the intervention and the targeted public interest. For example, excessive use of force or disproportionate punishment in a non-violent incident may be contrary to the principle of proportionality and may not be lawful.

Human rights violations reveal how sensitive the intervention processes of law enforcement should be, and that only targeted and necessary interventions should be made when using force. In this context, it is further emphasized that law enforcement officers should act within the framework prescribed by law and the principle of proportionality.

The increase in the number of cases regarding the actions of law enforcement officers over the years shows that citizens' awareness of seeking rights has increased and judicial control over law enforcement activities has strengthened. The fact that the number of cases, which was 100 in 2018, reached 180 in 2022 clearly demonstrates

this trend.

When the content of the cases is examined, issues such as disproportionate use of force, excess of authority, material damages, and human rights violations come to the fore. The increase in the rate of cases related to human rights violations from 30% in 2018 to 42% in 2022 further clarifies the necessity of interventions in accordance with the law and human rights.

The fact that the majority of the concluded cases are in favor of the citizen shows that the legal system is functional in protecting individual rights, while also indicating the need for improvement in the practices of law enforcement. At the same time, the increase in compensation cases shows that the existing problems continue and reveals that more comprehensive reforms are needed in practice.

This analysis has revealed that it is vital for law enforcement officers to act in accordance with the principle of proportionality in their activities in terms of protecting individual rights and strengthening the rule of law. The recommendations developed to ensure this are as follows:

Restructuring Law Enforcement Trainings: Comprehensive training programs should be created on human rights, the rule of law and the principle of proportionality, and the impact of the trainings should be measured regularly and rearrangements should be made in areas where deficiencies are seen.

Strengthening Control Mechanisms: Independent and transparent control mechanisms should be established to monitor law enforcement activities and detect unlawful practices. A structure should be established that effectively evaluates citizens' complaints.

Developing Regional Policies: Policies appropriate to regional needs should be developed by taking into account the socio-political and cultural conditions in different regions of Turkey.

Increasing Legal Awareness of Citizens: Awareness campaigns should be organized on human rights violations and legal remedies, and guidance services should be provided to make legal processes more accessible.